VITA
FRANCISCI ZABARELLÆ,
Cardinalis Florentini,
eleganti Oratione
JOHANNIS FRANCISCI POGGII FLORENTINI,
Clarissimi in Concilio Constantiensi Oratoris,
In laudato Concilio A. MCCCCXVII.
in Cardinalis funere descripta.

ETsi plurimo luctu doloreque impedior, Patres Conscripti, quem ex *optimi præstantissimique viri* morte una vobiscum suscipio: Tamen non *doloris* tantum mei quantum *officii* rationem me habere oportet. Celebratur hodie funus *hominis sanctissimi, deoque optime meriti.* Cujus gloriæ si hoc in loco deessem, vereor ne ingrati nomen subirem. Itaque in *publicum munus*, quod extremum à nobis mortuo præstatur, æstimavi mihi etiam *privatim* aliquid honoris esse adjiciendum. In quo si vobis minime satisfecero, numquid illius amplitudini, quæ maxima est, debeatur? Sed quid facultas mea dicendo consequi possit, animum quæso advertite. Illud enim arbitratus sum, cum hæc, quæ in mentem veniunt, paucis recensuissem: Et satisfacturum me desiderio meo, & simul quasi materiam quandam præbiturum reliquis, majora atque ampliora quædam dicendi. Non enim usitato genere orationis, non mediocri eloquentia virtus ejus contenta est, sed postulat excellens ingenium, atque exquisitum & eximium dicendi genus.

Nam per Dei immortalis religionem, cujus hic fuit propugnator acerrimus, quis nisi singulari ingenio & eloquentia pene divina, illius possit in omni vita laudes, non solum ornare verbis, sed enumeratione complecti? Multos vidi, multos cognovi ipse *ætatis nostræ excellentes viros*, qui *præditi* essent *una quapiam virtute singulari*: In quo vero *omnes virtutes* omnem vim suam expressissent, præter hunc cognovi neminem. Nam sive *studia doctrinæ*, & omnem scientiam rerum quam *sapientiam* vocant, sive *prudentiam*, *humanitatem*, *fortitudinem*, *liberalitatem*, *gravitatem morum* quæsieritis, & *vitæ integritatem*: Procul dubio nullum reperietis cum hoc viro (pace aliorum dixerim) ne longo quidem intervallo comparandum.

Quare à vobis peto, Patres Conscripti, cum pauca *de ipsius vita & moribus*, prout tempus feret, dixero, me *de virtutibus ejus* dicentem benigne, sicut cœpistis, attenteque audiatis.

Ortus FRANCISCUS ex *Patavio*, ut scitis, urbe inter Italas longe antiqua & nobili: *parentibus honestissimis* ac se dignis. Quorum

Patriâ Patavinus.
Italus.
Parentes honestissimi.

Educatu sancte. rum diligentia *sancte domi enutritus*, cum primum per ætatem licuit, *sponte sua totum se litteris dedit.* Et cum varia essent genera discendi, in quibus multa cum laude posset versari: Tamen præclarissimam atq; utilissimam vitæ mortalium cum videret *juris scientiam ac legum*: Omnem suam curam ad illas convertit. Atq; in eis ita *excellens evasit*, ut non solum nostri, sed etiam superioris temporis homines longe anteiret.

Literis se dedit. *Juris studium excoluit.* *In eo excelluit.*

Nec tamen *alia studia neglexit.* Nam propter *acumen mentis atque ingenii* addidit quoque ad legum scientiam & *reliquarum artium cognitionem.*

Alia studia nõ neglexit.

Adolescentiam tanta *modestia* composuit, ut *juvenili ætate auctoritatem obtineret senum.* Lascivias omnes & blandimenta corporis, quæ illa secum fert ætas, adeo est aspernatus, ut *perpetuam* elegerit servaveritque *castitatem.* In quo non mortalium sed cœlestium imitatus est naturam.

Adolescẽtiæ modestia. *Juvenis autoritate senili.*

Cum vero ad *virilem ætatem* pervenisset, existimans nonsolum sibi se natum esse, sed procreatum quoque *ad utilitatem cæterorum:* Palam *cœpit docere*: non tam quæstus gratia, quem semper ille contempsit ac pro nihilo habuit, quàm *officii & communis utilitatis, quo laborum suorum fructus ad multos perveniret.*

Professor. *Docere cœpit.*

Igitur *ex ipsius schola* veluti ex uberrimo fonte sapientiæ innumerabiles *præclarissimi viri emersere.* Concurrebant ad eum undique ex toto fere terrarum orbe qui recte sapere volebant. Quia non solum *notitiâ legum*, quod ipsum erat satis, sed quod est egregius, *vitæ exemplo* insignem intuebantur. Natus enim ad decus & honestatem *vir sanctissimus.*

Ex ejo disciplina doctissimi viri orti. *Adamato ab omnib eruditis.*

Inprimis habuit præcipuam *curam virtutis colendæ.* Nec minorem *vitæ bene agendæ rationem* habuit, quàm comparandæ doctrinæ. Summa *integritas*, *continentia*, *gravitas*, *vitæque moderatio*, adeo in omni vita *decorum* illud servavit, ut ne leve quidem dictum factumve in eo reperiatur indignum viro bono & gravi. Natura fuit *clemens*, ut qui nihil tam oblivisceretur quàm injuriam. *Mores faciles*, ad *lenitatem* proni. Nam *severitatem* magis *ex disciplina* contraxerat, quam natura. *Benignitate* atque *humanitate* fuit tanta, ut omnium videretur quasi *communis parens.* Patuit semper ad eum *aditus* etiam *minimis.* *Audiebat benigne* omnes, *comiter respondebat.* *Vultu* erat *gravis*, sed cui inesset *multa urbanitas.* *Sermone lepido ac facundo*, quo usque adeo delectabamur, ut ex ejus ore *melle dulcior* (sicut de Nestore inquit Homerus) fluere videretur *oratio.* Amavit persæpe *facetias* ac *jocos* verborum, animi relaxandi gratia. Nam vel ludendi vel exercendi corporis nullam habuit curam, præterquam *luctæ*, cui in adolescentia ad valetudinem aliquando, idque modice indulsit. *Benevolentiam in discipulos* suos tantam ostendit: Ut *quos videret pronos ad virtutem* (nam vitiorum hostem se præbuit acerrimum) *haberet loco filiorum*, quos fovebat, erudiebat, enutriebat, non secus ac boni frugique parentes solent.

Virtuti deditissimu. *Decorum in tota vita spectavit.* *Lenis. Benign°. Humanus.* *Adito ad eum patuit facilis.* *Sermone lepidus & facundu.* *Luctã adolescens amavit.*

Quod

Quod autem meo judicio plurimum æstimandum est, simplex fuit & *apertus, nullius rei simulator aut dissimulator*, sed *cultor veritatis*. Unde illud Socratis semper in ore habuit, facile homines ad virtutem evasuros, si tales esse curarent, quales vellent videri. *Cibi* fuit *parcissimus*, & *modici somni*. Nam *lucubrabat assidue*, lectioni intentus. *Tempus* enim per socordiam *diffluere non sinebat*. Præter hæc *disputabat frequenter in scholis*, ingenii acuendi gratia. Quo studio & diligentia incredibilem rerum omnium scientiam est consecutus.

Aperti animi fuit. Veritatem amavit. Victus parcus. Disputavit frequenter in Academ.

In hoc otio & vita diutius versatus, cum *ejus nomen longe lateque ferretur* (Erat autem ingens tum *prudentiæ*, tum *probitatis* suæ constans *fama*) eos etiam qui nunquam eum vidissent ad se diligendum alliciebat.

Inclaruit ex prudentia & probitate.

Igitur pellectus est *Johannes*, qui tum erat *pontifex maximus*, ut *eum* nequicquam tale expectantem *præficeret Ecclesiæ Florentinæ*. Ecclesiæ inquam ejus urbis, quæ inter cæteras potissimum floreret. Ut non tam *Episcopi* nomine eum cohonestare velle videretur, quam *titulo magnificentissimæ civitatis*. Cui adeo charus fuit, ut nunc quoq; *Francisci Episcopi* nomen in ea sit celeberrimum.

Episcopus Florentinus à Johanne 23. constitutus.

Inde considerans *Pontifex* non satis esse factum vel virtuti illius, vel hominis conceptæ opinioni, ipsum *Cardinalem* appellavit *Florentinum*. Et quod multi precibus, divitiis, ambitione, quidam nobilitate & virtute majorum, nonnulli nomine adipiscuntur, hic *virtute propria* adeptus est, cum hanc tam insignem dignitatem nullius intercessione ultro ad eum Pontifex detulisset. Nam *in quo virtus* erat, reliqua illi omnia adesse putabantur. Non enim postulantibus amicis, non patriæ quærenti, non imaginibus majorum, non opibus tributum est *decus illius honoris*, sed *sapientiæ, virtuti, & sanctimoniæ vitæ, quibus tunc Romana Ecclesia permaxime indigebat*. Magna laus accessit Pontifici, cum intelligerent homines, in *virum bene meritum* (*quod raro admodum videmus fieri*) *collatam* esse *amplissimam dignitatem*. Illa quidem vere appellatur *dignitas*, quæ confertur ultro *in hominem dignum*, non quæ precibus aut pretio est emendicata.

Cardinalis Florentinus creatus à Johanne 23. Non ambivit hos honores, sed meruit.

Hinc mirificam ejus viri *probitatem* cognoscite. Solent hi sublimes honores ac subitanei paulum inflare homines & insolentiores reddere. Difficile est enim in rebus secundis ac magna licentia non egredi officii metas. Adeo quidam efferuntur, ut nedum alios sed ne se ipsos quidem satis cognoscant. Priorum familiaritatum obliviscuntur, nec comparant novas. Non qui ipsi sint respicientes, sed quid possint. Non bonorum ac malorum, sed divitum & pauperum discrimen habentes. Ita priores mores exuunt, ut merito circes pocula sumpsisse videantur. At vero *Franciscus* noster longe abfuit ab istorum perversitate. Nihil de anteriori consuetudine immutavit. Nihil elatus est. Conservavit se integrum. *Humanitatem* vero, *clementiam*, ac *liberalitatem* etiam auxit. Nam quo plus poterat, eo diligentius incumbebat, ut quam plurimis ferret fructum. *Tunc* enim *maxime bonitatem exercendam esse* dicebat, *cum bene agendi potestatem haberemus*, quæ raro Principibus deesse soleret. *Veteres amicos* adeo dile-

Magnis his honoribus non elatus. Pristinos mores bonos in honoris culmine retinuit. Veteres amicos constanter dilexit.

Dignitatē nō ex pompa sed mānsuetudine æstimavit.

dilexit, ut ne quorundam immutatione animum ipse suum mutarit, *dignitatem auctam* esse dicens *non personam*. Non in fastu, non in pompa & ostentatione decorem dignitatis situm ducebat, sed *placabilitate animi* ac *mansuetudine*. Itaque is unus erat maxime, ad quem docti homines, & musarum amici sine fastidioso stomacho possent adire.

Laborum patientissimus.

Hinc si vellem sigillatim discutere *actiones* ejus, & *labores*, quos pertulit tum pro multorum salute conservanda, tum pro communi causa Christianorum, recensere, longa mihi esset habenda oratio. Illud præterea vereor, ne quo plura enumerem illius benefacta, eo magis recrudescat dolor, qui & me impediat a dicendo, & vos reddat in audiendo tardiores. Quamobrem pertransibo ea, quæ ad singulos spectant, & cum alio festinet animus, ea solum percurram, quæ pertinent *ad publicam causam*. Quæ licet vobis sint notissima, tamen absque ignorantiæ culpa nequeunt prætermitti.

Publicam causam sedulo egit.

Ad Concilii œcumenici convocationē electus.

Nam simul ut est factus *Cardinalis*, videns se *in publici concilii convocationem delectum*, omnem quoque meditationem suam in procuratione *causæ publicæ* collocavit. Quod & multis in rebus antea ostendit, & tunc præsertim cum *ad deligendum locum pro præsenti concilio* missus est. Nam fuit inprimis *auctor hujus loci statuendi*, qui discordiis & dissensionibus fidelium fatalis esset futurus. Qua in re licet paulisper eum opinio sua fefellit, tamen *non rerum eventu metienda sunt consilia hominum, sed ratione*. Nam ut Cicero dicere solebat: *Recta sententia ne infecta quidem causa vituperanda est*. Ille tamen *qua mente delegerit hunc locum* postea designavit, cum neque aperta odia multorum neque quorumvis simultates extimesceret, quo minus institutum iter ad Ecclesiæ unitatem prosequeretur. In quo utinam plures nactus esset *imitatores constantiæ* suæ, non hic tam diu hæsitaremus, sed loco constituto.

Locū Concilii universalis commendavit Constantiam Germaniæ.

Pontificē 23. Concilium Constantiense subterfugientē admonuit.

Cum jam tempus præscriptum propinquaret, *Pontifex* autem *partim dubitare videretur, partim tergiversari*: Quæ cohortationes ejus fuerunt, quæ preces, quæ monitiones! Cum *se solum huc venturum* diceret, *ne falleret promissam fidem*.

In Constāt. Concil. publica negotia summo studio curavit.

Verba ejus pro decretis habita.

Quo postquam ventum est, quid ab hoc prætermissum? quid non *actum summa cum diligentia, ut* hæ *radices schismatum*, quæ longius creverant, funditus *evellerentur*? Nullum tempus ab hoc negotio sibi vacuum dedit. Nunquam destitit, nunquam cessavit sollicitare, instare, exequi omnia quæ essent ad pacem, & dissidia summovenda. *Ejus præsentia tantum in omni re valebat, ut nihil agi posse videretur, ubi ipse non esset*: Qui & *celeriter res animo comprehendere & faciliter* posset *concilio explicare*. Itaque *deputabatur fere ad singula. Verbaque ejus pro sententia habebantur*. Illud vero summe laudabatur, quod ea quæ multi variis ex causis dicere nescirent, solus hic apte loqueretur. *Nemo* enim *liberius in hoc concilio locutus est unquam, nemo confidentius*. Deum plus verebatur quam homines, animæ salutem corpori præferens. *Hujus* tantum in rebus agendis valuit *auctoritas* & sollicitudo, ut si verum fateri volumus, necesse sit *potissimam partem* exoptatissimæ *unionis* quam manibus ipsis jam tenemus, nos *huic viro acceptam ferre*.

Liberrime in Concilio disseruit.

Qui

Qui cum hæc tam ampla jecisset fundamenta, perficiebat summo studio inceptum opus. Atque id magna ex parte sua impensa absolvisset, si longior fuisset vita. At illum, cum superioris partem egisset optime, in extremi actus, ut boni poetæ solent, perfectione laborantem fata interceperunt. Nec vero dubium est, quin si vixisset diutius *summo sacerdotio functus esset*. Nam omnes, summi, infimi, mediocres, illud *culmen pontificium ad eum uno ore deferebant*, illum maxime dignum asseverantes, qui ecclesiasticæ reipublicæ gubernaculum teneret. *Papali dignitate dignus.*

Exposui vobis breviter *ejus vitam*, tum *bene institutam*, tum *exactam sanctissime*.

Nunc ad reliquam partem, quæ mihi *de virtutibus ejus* proposita erat, veniendum est. De quibus tamen parce ac modice dixerim. Nolo enim causam agere virtutum, sed *Francisci propriam bonitatem* exponere. Ut & *honor debitus* ei reddatur, & reliqui ex hac virtutum ejus commemoratione incendantur ad gloriam. Harum cum *aliæ* dicantur à sapientibus *in agitatione mentis* versari, & veri perspicientia, *aliæ in actione:* In omnibus *Franciscus* facile *tenuit principatum*. *Virtutes Cardinalis Zabarellæ.*

Nam & *sapientiâ* & *prudentiâ* fuit tantâ, quantâ hujus seculi nemo fere alter. Ut omnem vitæ cursum ad *honesti* normam duxerit. *Sapientia & prudentia magna.*

Primum quidem *omne doctrinarum genus*, quibus ad scientiam pervenitur, indagavit, cognovit, percepit. Ut enim *à grammaticis* recedam, in quibus fuit peritissimus: *Rhetorum* præcepta summopere didicit, tantamque adeptus est in dicendo facultatem, ut *orator bonus* haberetur, etiam ab his, qui aures in ea re satis habent eruditas. Audistis enim *persæpe* illum *verba facientem*, etiam *ex tempore*, quæ magna est in oratore difficultas. Audistis non orationem, sed quasi fluvium quendam redundantem, tum *verborum copia*, tum *gravitate sententiarum*. Huic adjecit, ornamenti gratiâ, & *poetarum & historicorum cognitionem:* Quos magis *tenebat memoria*, quam hi, qui totam in illis ætatem consumunt. In *Logica* vero cum multum operæ posuisset, contulit se ad *Philosophiam*, ex qua juris disciplina, ut Ciceroni placet, haurienda est. Et cum universam percepit, tum *eam partem maxime quæ pertinet ad mores*, & qua boni efficiuntur viri. Cujus institutis omnes actiones & privatas & publicas accommodavit. Hinc vertit se ad *Theologiam*, in qua tantum studii posuit, ut doctissimis in ea viris compararetur. Reliquis *artibus* quæ *liberales* dicuntur, tantum indulsit temporis, ut de eis posset diserte copioseque loqui. Erat enim in Viro *summa vis ingenii*, *memoria* permagna, *legendi* vero tanta cura ac *sollicitudo*, ut quicquid otii a publicis privatisque negotiis superesset, id totum in lectionem conferret. *Summæ fuit eruditionis. Extempore sæpe in Concilio orationes habuit. Poëtas & Historicos perscrutatus. Moralem doctrinã adamavit. Theologiã sedulo excoluit. Memoria tenax. Legendi cupido infracta.*

Sed omnia mihi rite consideranti genera studiorum, nihil nobilius, nihil majus videtur ei tribui posse, quam *scientia juris, & divini & humani*, quam præ cæteris tanquam peculiarem fundum excoluit atque ornavit. At quantum profuerit tum singulis, tum universis qui delectantur *legibus*, præsertim *pontificiis*, declarant *commentaria ipsius, edita* in eam facultatem, adeo comprobata omnium *Juris divini & humani peritissimus.*

consensu, ut non *interpres juris*, sed tanquam Solon *conditor legum* fuisse videatur. Qua ex re una immortalem ipsi gloriam & sempiternum nomen paratum videmus. Nihil præclarius excogitare potuit vir sapientissimus, nihil divinius, quam nobis *ejus artis difficultates patefacere*, qua maxime salutaris & usui mortalium esset necessaria. Nam sic habetote, Patres Conscripti, certum esse atque exploratum, *omnem vitæ nostræ rationem actionemque legum scientia & disciplina contineri.* Nulla quidem societas hominum, nulla conjunctio, nulla civitas constare posset, nisi gubernaretur *legibus*, quæ recte consueverunt a sapientibus appellari *mœnia civitatum.* Itaque in eis qui plurimum excellunt, permagni viri haberi solent. Pulchrum est enim & gratum omnibus, ut refert M. Tullius, in ea *scientia* laborare, quæ sit *multis profutura*, quæ jubet ea quæ facienda sunt, prohibetque contraria. Ipsarum quoque utilitatem ipse Tullius alio in loco majorem in modum extollit. Inquit enim: *Hoc est vinculum dignitatis, qua fruimur in re publica, hoc fundamentum libertatis, hic fons æquitatis.* Mens & animus, & consilium & sententia civitatis, posita est in *legibus.* Ut corpora nostra sine mente, sic civitas sine *lege*, suis partibus, ut nervis & sanguine & membris, uti non potest. Legum *magistri*, magistratus, legum *interpretes*, judices, legum denique omnes *servi* sumus, ut *liberi* esse possimus. Quorsum igitur hæc de legibus? Ut intelligant omnes, quantas gratias debeamus ei jure, qui ferme vitam omnem occupavit, tum in docendis legibus, tum in earum obscuris atque ambiguis sensibus enucleandis.

Juris nodos solvit.

Jurisprudentia optimum vitæ præsidium.

Neque tamen legum magis quam *morum* fuit *magister*, nec juris observantior quam *æquitatis.* Docuit autem, quod potuit vivens. Et cum cerneret vitæ tempus breve ac incertum, rerum vero difficultatem permagnam, effecit, ut *doctrinæ suæ* extarent *monumenta*, quibus facilior pateret ad discendum via.

Non semper rigorē juris sed & æquitatem spectavit.

Dixi de studiis scientiæ. Venio nunc ad eam quæ *una virtus* est *in hominum societate maxime necessaria*: *Prudentia* scilicet, quæ hunc maxime illustravit. Quis enim *in exquirendis consiliis* acutior fuit, solertior *in capiendis*? Erat in eo *usus* atque *experientia rerum* plurimarum incredibilis. Multa tenebat *præteritorum* monumenta, *antecedentia connectens præsentibus.* Quid *in re dubia* facto esset opus, facile conjiciebat. Nemo ad eum consultor adiit (plures autem quotidie accedebant) quin sibi bene consultum putaret. Erat *animus in consulendo liber*, omni cupiditate ac perturbatione vacuus. Itaque tantam fuerat *auctoritatem ex eo consecutus*, ut *si forte errore aliquo* (prout fert fragilitas nostra) *paululum laberetur*, tum proinde acciperent ac si factum id esset summa cum ratione. Concepta erat opinio prudentiæ longo tempore obfirmata, ut omnia ab eo optimo atque exquisitissimo consilio & dici & fieri putarentur. Quare auscultabantur ipsius *dicta* tanquam *oracula* cujusdam, omnia modo & ratione metientis.

Prudentiā eminuit.

Usu & experientia polluit.

In re anciptiti promptus.

Magna ex eo autoritatis.

Dicta ejus pro oraculis habita.

Justitiæ tenacissimus.

Justitiæ vero virtutum omnium parentis (ut eas quoque percurram quæ positæ sunt in actione vitæ) amantissimus fuit & servantissimus.

ſimus. Nihil ab eo inique dictum reperitur, nihil impie factum. Vixit ad præſcriptum rationis. *Nunquam deflexit mentem ab æquitate*, nunquam progreſſus eſt longius, quam *honeſtas* dictaret. *Fidem* ſemper *inviolatam ſervavit*. Neminem læſit unquam. *Nullum afflixit injuriâ*, ne tunc quidem cum eſſet laceſſitus. Quin *multos ab injuriis tutatus eſt*, quos honoris cauſa taceo, qui niſi his obſtitiſſet ingenti fuiſſent affecti calamitate. Hæc enim erat ipſius & magna laus, ut nihil ſibi antiquius exiſtimaret, quam *oppreſſorum cauſam ſuſcipere ac tueri*.

Æquitatis obſervantiſſimus.
Fidē datā ſervavit.
Neminem læſit.
Læſos defendit.

Quid loquar *de liberalitate ejus ac beneficentia*? Vereor ne quis ſit iniqvus probitatis judex: qui forte putet me oſtendendi ingenii cauſa hæc tam multa *de Franciſci virtutibus* dicere. Atqui ita me omnipotens amet DEUS, ut vere & ex animi ſententia loquor. *Nil ſimulatum* profertur, *nil fictum*. Narrantur iſta à me, & quidem debilius quam rerum majeſtas ac pondus requirat. Neque enim eſſet quicquam tam magnificum dictu, quin id virtus ſuperaſſet ſua. Velut hæc ipſa, de qua loquor, *liberalitas* major erat quam à me verbis explicari queat. Non ſolum *familiaribus* ſubvenit & *amicis* quos ſenſerat premi egeſtate, ſed *ignotos* quoque *ſublevabat*. Bona ejus erant propoſita *omnibus*, præſertim his, *qui bonitatis ſpeciem aliquam præ ſe ferebant*. Scio enim eſſe nonnullos ex his qui hic ſunt, *quos juvit pecunia*, cum eos admodum raro vidiſſet. Nulli poſtulanti denegavit. Invitabat quoque ſæpius ad petendum quos ſuſpicabatur indigere, *ſe ipſum defraudans & vitam ſuam, ut ſuſtentaret inopes*. Non enim abundabat opibus, ut ſcitis, ſed charitate & miſericordia, quibus eos qui dicuntur ditiſſimi ſuperavit. Nullam rem magis *deteſtabatur*, quam *avaritiam*, quam malorum ſemen omnium & cauſam eſſe dicebat. Illamque Ciceronis ſententiam uſurpabat ſæpiſſime: *Nihil eſſe tam anguſti animi, quam amare divitias*. Nihil honeſtius magnificentiusque, quam pecuniam contemnere, ſi non habeas: Si habeas, ad liberalitatem beneficiaq; conferre. Græco etiam proverbio utebatur: Amicorum inter ſe communia omnia eſſe. Itaque erat quaſi quoddam *aſylum*, ad quod *pauperes* omnes honeſte confugiebant. Nam *in referenda* quidem *gratia* fuit *diligentiſſimus*. Imitatus agros fertiles, qui plus ſemper reddant, quam acceperunt.

Liberalis ac beneficus.
Erga amicos benignus.
Erga pauperes largus.
Bonis licet ignotis nō defuit.
Se ipſum fraudavit, ut ſervaret alios.
Miſericors.
Avaritiæ inimicus.
In referēda gratia diligentiſſimus.

Jam vero *modeſtia morum, victus temperantia, continentia vitæ*, ita in eo vigebant, ut nunquam ne parvula quidem nota ejus fama labefactaretur. *Sobrietas* peculiaris erat. Domus ſuæ *frugalitatem* magiſtram & ducem habuit compoſite vivendi. Non ſumptuoſis conviviis operam dabat, non indulgebat deliciis, non luxui, ſed *temperantiæ & moderationi*. Utebatur quidem victu ornate, ſed communi. *Paucis* erat *contentus*, & his quæ eſſent ad naturæ ſuſtentationem. Non arbitrabatur ſe natum ad paſtum & ſervitutem ventris, ut plærosque ex majoribus videmus, ſed ad laudem & gloriam & honeſtatem. Voluptates autem corporis (quas Plato malorum eſcas appellat) exhorruerat in omni vita, tanquam exitialem ac pernitioſam peſtem. Nam *oris moderationem gravitatemque* tantam ſervavit, ut

Temperās.
Continēs.
Nulla vita maculâ inuſta.
Sobrius.
Frugalis.
Convivia ſumptuoſa fugit.
Paucis contentus.
Ore caſtus ac gravis.

nullum

Animo fortis ac constans.

nullum *verbum* ex eo prodierit non *grave*, non *plenum honestatis*, non dignum summæ auctoritatis viro.

Adversis nō fractus.

Attendite nunc ad eam quæso, quam vos ipsi aperte conspiciebatis, *fortitudinem animi & constantiam.* Nam si fortis est & constantis viri, *non perturbari rebus asperis*, sed *prudenti animo uti & consilio*, ut sapientes volunt, quis eo fortior, constantior reperietur? Qui nullum horruit discrimen, nullum subterfugit periculum, nullam vim extimuit, ne tunc quidem, cum multi timerent, quo minus mente imperterrita constans & firmus esset in his rebus, quæ sibi honestæ videbantur. *Metus* sæpe *injectus* est, nunquam tamen *ad eum pervenit.* Homo ita erat ad virtutem institutus, ut *neque flecti precibus, neque terrore ab recta sententia* posset *deturbari.* Mitto vetera multa, quæ longum esset referre.

Consilii compos.

Pericula non fugit.

Metū exuisit.

Nec precibus nec minis à vero abstrahi potuit.

Quid ille paulo ante vobis inspectantibus fecit? Mementote illius *turbulentissimi diei*, P.C. & eum ponite ante oculos vestros, *illius temporis* ut vere dicam *tumultum*, cum frequentes omnium ætatum, ordinum, nationum homines in illam concionem convenissent. Revocate animis vestris gravitatem rei (de suprema enim salute agebatur,) *dissensiones & varias multorum sententias* ac *nonnullorum trepidationem.* Quis enim fuit vultus? Quanta significatio animi & constantiæ? Qualis illa oratio? Quam plena dignitatis & prudentiæ? Cum nunc moneret, nunc hortaretur, nunc acriter objurgaret eos, quorum opera hi discordiarum fluctus excitabantur. Stupebant omnes, admirabantur tantam vim dicendi fuisse in eo, quem propter adversum valetudinem vix loqui posse credebant. *Cygnea vox* illa fuit *& futuræ mortis præsagium.* Nam dixit luculentius quam antea unquam. Et postremis verbis clamans inquit, *eam orationem suum fuisse testamentum*, cum sese ita comparasset, ut in unitate Ecclesiæ vellet animam profundere.

In publicis dissensionibus, in Concilio Constantiensi subortis, animosus, & circūspectus.

Cygnea vox in Concilio.

Mortis præsagiū.

O virum ingentem, & fama dignum immortali! Quænam tanta esse posset copia dicendi, utre digne ornaret pro meritis operum tuorum! Tu perfugium calamitosorum, subsidium inopum, bonorum sustentaculum fuisti. Tu splendor Italiæ, decus nationum, *ornamentum concilii, lumen seculi* extitisti. Tu sanctissimum omnium virtutum exemplar, ostendisti, quid reliquis agendum esset exemplo tuo: Et vitam præclaram ipsa morte reddidisti, eorum gloriam & laudem adeptus, qui quondam *pro salute patriæ mortem obiere.*

Ornamētum fuit concilii.

Lumen seculi.

Sic enim existimandum, Patres Conscripti, continuis *laboribus* ac *vigiliis*, quos nimios suscepit in ista reipublicæ procuratione, & ultra quam ferre possent ætatis suæ vires, hunc virum *succubuisse.* Ex quibus cum in *gravissimum* incidisset *morbum*, victus amicorum precibus, delatus est ad balnea, vix respirans. Ubi cum paululum recreatus videretur, non expectavit firmam valitudinem. *Rediit ad* opificium suum & *labores consuetos.* Nam dum flagitabatur ab omnibus reditus ejus, tum scelus putabat se commissurum, si vel parvo tempore deesset publicis commodis. Itaque *rediit*, & adeo *inanis virium*, ut opus esset, si quem ad locum proficisci vellet, aliorum manibus

Laboribus & continuis pro publico bono vigiliis exhausto.

Gravissimo morbo affectus senex.

nibus sustentari. Videbamus *pallorem vultus, oris macilentiam*, ac *totius debilitatem corporis*, non ut hominem, velut simulacrum viventis, & tanquam spirantis effigiem aspiciebamus. Mirabanturque *in membris adeo infirmis* tam *firmam vigere mentem.* Sed *superabat animi vigor corporis imbecillitatem*, & sibi pulchrum ducebat, eo certamine mortem oppetere, ex cujus victoria pax orbi terrarum parabatur.

Itaque cum *vis morbi* ingravescceret in diem, nullum autem sibi requiem daret, nihil sibi parceret, nihil indulgeret, vigilando, consulendo, laborando, *mole rerum ac lassitudine confectus expiravit.* Atque ita expiravit, ut nequeam, recordatione illius temporis quo reddebat animam, continere lachrymas. Oculis ipsis, & aspectu nos hortari, & *lachrymis quas plurimas fudit* commonefacere videbatur, ut instar sui causam publicam susciperemus. Quo tempore eum nemo vidit quin *uberrime fleret.*

Laborum mole extinctus, Constantia in Concilio.

O diem calamitosum & mœstitiæ plenum, quo te amisimus, *Francisce*! Et qualem amisimus virum! Miserum me atque infelicem, quid agam? Quid clamem? Aut querar, tali orbatus patre? Miseros etiam tuos omnes, ad quos deferetur tam crudelis nuncius mortis tuæ! Sed nos miseriores, qui aspectu ipso torquemur, luctu & mœrore confecti. O flebilem fragilitatis humanæ conditionem! Te non amplius aspiciemus? Tene, chare parens, amplius videre, audire, colloqui non licebit? Tune a nobis tam subito eriperis? O, rem mœstam & acerbam intuebor? Intuebor, saltem dum adest. Neque a te oculi dimovebuntur mei, quoad illud *extremum vale* dictum erit.

Quid ego nunc vos detestor, mortem acerbam, & inexorabilem vim fatorum, quæ tam impias manus in tam pium virum injecistis? Vosne in tanta mole agendorum, in tanta expectatione rerum, tam iniquo tempore, tantum auxilium nobis eripere potuistis! Vosne decuit nullorum hominum habere discrimen? Nonne satius fuerat, cum tot nepharii, improbi, seditiosi (quorum magna semper est copia) *in hoc Concilio* versarentur, qui omnia permisceant, ac perturbent, nonne inquam hos omnes satius erat perditum ire, ex quorum interitu salus parabatur orbi, quam hunc virum privari vita, ex cujus incolumitate salus omnis pendere videbatur?

Sed omittam *lamentationes* & *fletum*, non quidem nostra causa, quibus perpetuo dolendum erit, sed illius, qui, hoc exutus concreto corpore & mortali, cœlituum fruitur concilio. Nam si *ampla patuit semper virtuti ad cœlos via*, profecto *animus sacer atque immortalis*, omni cultus virtute ad cœlos evolavit, & in numero sedet beatorum.

Pompa funebris in Conc. pro temporũ conditione nõ magna sed honesta. Sepulchrũ jure condendũ.

Nunc illud supereſt, ad quod animadvertatis oportet, Patres Conscripti, ut quoniam *vir hic optimus in reipublicæ munere interiit*, eum quoque *publicis honoribus decoremus*, qui sint ad nomen posteritatis sempiternum. Et quoniam *pompa funeris haberi satis digna non potuit, propter difficultatem temporum*, diligentior habenda est ratio *monumenti.* Curandum est enim, si grati volumus existimari, ut *sepulchrum* illi *ex publico ære ædificetur* quam magnificum, in quo scriba-

 tur